

Disinformaatio, tekoäly ja luottamus yhteiskunnassa – mihin voimme enää luottaa?

Huimasti kehittyvä tekoäly muuttaa informaatioympäristöämme nopeassa tahdissa. Deepfake-teknologiat ja tekoälybotit tekevät vääristellyn ja vahingoittavan tiedon levittämisestä entistä tehokkaampaa ja uskottavampaa. Mitä tapahtuu ihmisten luottamukselle mediaan, politiikkaan ja toisiin ihmisiin?

TEKSTI: HELENA BERG

Disinformaatiosta, tekoälystä ja luottamuksesta yhteiskunnassa keskusteltiin Tiedekulmassa. Keskustelijoina olivat yliopistotutkijat Minna Aslama Horowitz ja Aleksi Knuuttila sekä tietojenkäsittelytieteen professori Teemu Roos.

Keskustelijat korostivat digitaalisen informaatiolukutaidon ja kriittisen ajattelun merkitystä sekä taitoa tehdä harkittuja arvioita.

Hyvänlaatuista helposti ja nopeasti

Kuvia ja tekstiä tuottavan generatiivisen tekoälyn kehityksessä on tapahtunut iso muutos siinä, miten

tehokkaasti liikkuva kuvaa ja ääntä voidaan nykyisin tuottaa. ChatGPT:n ansiosta disinformaation määrä on lisääntynyt räjähdysmäisesti.

Aleksi Knuuttila hämmästeli, miten helppoa huijausvideoiden tehtäminen on nykyään. Deepfake on vanhaa teknologiaa, mutta nyt sen tuottaminen on todella helppoa ja laatu on hyvää! Aikaisemmin meitä suojasi suomen kieli, mutta nyt tekoäly tuottaa ihan kelpo suomeakin.

Minna Horowitzin mukaan digijättien toiminnasta on tärkeintä ymmärtää, että niiden tehtävä on tuottaa omistajilleen rahaa. Yleisöjen ymmärrys syväärennöksistä on vielä vajavaista, ja väärennökset ovat erittäin hyvin tehtyjä. Herättää suurta hämmennystä, kun esimerkiksi tuttu poliitikko puhuu videolla täysin omaa linjaansa vastaan. Ainakin osaan katsojista väärennökset purevat.

Digijättien toiminnasta on tärkeintä ymmärtää, että niiden tehtävä on tuottaa omistajilleen rahaa.

Minna Aslama Horowitz, Aleksi Knuuttila ja Teemu Roos korostivat digitaalisen informaatiolukutaidon ja kriittisen ajattelun merkitystä Tiedekulmassa pidetyssä keskustelussa. Kuva: HB

Aleksi Knuuttila on pannut merkille generoidun AI-viihteen valtavan lisääntymisen somealustoilla. Algoritmi palkitsee niitä, jotka tuottavat paljon sisältöjä. Tekoäly on erinomainen työväline kun laaja näkyvyys muutetaan rahaksi.

Polttoaineena tunteet

Algoritmien polttoainetta ovat tunteet. Tunteet saavat ihmiset koukuttamaan, reagoimaan ja lisäävät sitoutumista alustaan, Teemu Roos totesi.

Miten nykyinen kehitys näkyy vaikuttamisen superajissa, politiikassa? Ainakin sosiaalinen media valesisältöineen on tullut ryminällä vaalivaikuttajaksi. Esimerkkejä on jo nähty monia.

Tutkijat ovat havainneet, että maissa, joissa luottamus perinteiseen mediaan on heikkoa, tehoavat valheelliset sisällöt paremmin. On myös havaittu, että vaikka videon sisältöä ei uskottaisikaan, voidaan sisältö jakaa hymiön kera, koska ”se oli niin hyvä”. Poliitiikka on viihteellistynyt.

Viihteellistymisestä kertovat myös poliittiset meemit. Ne luovat poliitikolle imagoa, joka räjäyttää insti-tuutiot, Aleksi Knuuttila kuvaili. Tekoälyn tuottamat meemihahmot synnyttävät tunnejalkia. Niitä tehdään sekä itsestä että poliittisesta vastustajasta. Poliittiset meemit ovat satiiria, joka on uusi median muoto.

Uusia tekoälyyn pohjautuvia mahdollisuuksia kehitellään niin hyvässä kuin pahassakin. New Yorkin kaupunki kehitti viestintäänsä pormestarin äänikloonin, joka soittaa kaupunkilaisille ja tarjoaa hyödyllistä tietoa tapahtumista yms. Tiedekulman keskustelijat olivat hieman eri mieltä siitä, onko idea kannatettava. Minna Horowitzin mielestä olisi parempi käyttää neutraalia ääntä kuin tunnetun oikean henkilön. Teemu Roos tuumi, että audioviesti on kyllä hyvä idea, koska se lisää saavutettavuutta. Viestit on myös helppo kääntää nopeasti eri kielille.

Medialukutaitoa kannattaa harjoitella

Onko meillä keinoja torjua vääristelyä tietoa?

Teemu Roos on optimisti ja hän korosti medialukutaidon tärkeyttä. Deepfake leviää ja jyllää, eikä näkemällä voi enää erottaa, mikä on oikea, mikä taas väärennös. Hän neuvoi, että jos sisältö herättää voi-

makkaita tunteita, tulisi valistuneen ihmisen reagoida Faktabaarin vanhoilla hyvillä ohjeilla ja kysyä: Kuka tällaista jakaa? Voiko tämä olla totta? Mitä muut lähteet sanovat? Medialukutaitoa kannattaa harjoitella ja pitää mielessä yksinkertainen ohje: pysähdy, mieti, tarkista, älä jaa! Digitaalisessa informaatiolukutaidossa korostuu kriittisen ajattelun merkitys ja taito tehdä harkittuja arvioita.

Myös Minna Horowitz korosti Faktabaarin tärkeää työtä. Hän ei olekaan huolissaan nuorista, sillä heille opetetaan digitaalista informaatiolukutaitoa. Mutta putoavatko aikuiset nopean kehityksen kerkasta?

Horowitz uskoo perinteiseen vahvaan mediaan. Sekin hyödyntää tekoälyä esimerkiksi tiivistelmien ja käännösten tekemisessä. Tekoälyn avulla voidaan tehdä paljon hyvää.

Knuuttila ei usko, että väärennökset vaikuttavat kovin paljoa mediaan. Enemmän luottamukseen vaikutta se, jos medialla ei ole mahdollisuutta pitää yllä hyvää laatutasoa. Hän kaipaa myös sellaista uutta sosiaalisen median alusta, jota ei voisi omistaa yksi henkilö.

Tekoälyllä kehitetään paljon hyödyllistä ja hyvää

Kaikki kolme keskustelijaa olivat sitä mieltä, että tekoälyllä saadaan myös paljon hyvää aikaan. Usein keskusteluissa – kuten tässäkin – korostuvat kielteiset ilmiöt.

Teemu Roosia innostaa esimerkiksi perinteisellä tekoälyllä tuotettavat mallinnustyökalut lääketieteeseen tarpeisiin.

Minna Horowitz nostaa myönteisenä esimerkiksi pienille kieliryhmille tarjottavat sisällöt. Tekoälyavusteisena se on nyt helppoa ja nopeaa. Saavutettavuus paranee.

EU toimeenpanee uutta digialustoja ohjaavaa sääntelyä. Voidaanko sääntelyllä suitsia kielteisiä ilmiöitä?

Teemu Roos uskoo, että sääntelyllä voidaan vaikuttaa. Digialustat pakotetaan avoimmiksi sen suhteen, miten ne toimivat. Ja se on tehtävä ymmärrettävästi. Tämän perusteella ihmiset voivat valita, millä alustalla haluavat toimia. Periaate on: Yhteiset säännöt kaikille ja niitä tulee noudattaa. ■

Kirjoittaja on Tietoasiantuntija-lehden päätoimittaja.

Parasta olisi saada uusi sosiaalisen median alusta, jota ei voisi omistaa yksi henkilö.